

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

อิสลามเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาหาความรู้ เพื่อเรียนรู้วิธีการปฏิบัติศาสนกิจและการดำเนินชีวิตในครรลองแห่งอิสลาม ความรู้เป็นการยกย่องถึงความเป็นเลิศและการเปรียบเทียบถึงความแตกต่างกันผู้รู้กับผู้ที่ไม่รู้ ดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ทรงตรัสในสุเราะฮ์อัซซุหม์ร,9 ไว้ว่า

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾

(الزمر : 9)

ความว่า จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ ? (อัซซุหม์ร:9)

ความรู้เป็นสิ่งที่ประเสริฐและเป็นสิ่งที่มีค่ายิ่ง ดังนั้นอัลลอฮฺ ﷻ ทรงยกย่องระดับมนุษย์ที่ศรัทธาและมีความรู้ให้อยู่เหนือมนุษย์ที่ไม่มีความรู้ ดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ

﴿ خَيْرٌ ﴾

(المجادلة : 11)

ความว่า อัลลอฮฺจะทรงยกย่องเทิดทูนแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเขา และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้น และอัลลอฮฺทรงรอบรู้อย่างยิ่งในสิ่งที่พวกเขากระทำ (อัล-มูญา คาละฮ : 11)

ภาษาอาหรับถือเป็นภาษาที่มีความสำคัญ มุสลิมทุกคนจำเป็นที่จะต้องศึกษา เพื่อสามารถที่จะอ่านและเข้าใจได้ในการปฏิบัติศาสนกิจหรือการอ่านอัลกุรอานและอัลหะดีษ ดังที่อัลลอฮฺ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾

(يوسف : 2)

ความว่า แท้จริงเราได้ให้อัลกุรอานแก่เขาเป็นภาษาอาหรับ เพื่อพวกเขา
จะใช้ปัญญาคิด (ยูซุฟ : 2)
อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสอีกว่า

﴿قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾

(الزمر : 28)

ความว่า กุรอานเป็นภาษาอาหรับ ไม่มีการคดเคี้ยว เพื่อพวกเขาจะได้ยำ
เกรง (อัจซุมร : 28)

การศึกษามุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งปัญญา จิตใจ สังคม ทั้งในระดับ
ความคิด ค่านิยม และพฤติกรรม โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้และขัดเกลาเชิงสังคม พัฒนาคนให้มี
วินัยในตนเอง รับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม เคารพและรักษากฎเกณฑ์ของสังคม
ทำงานด้วยความอดทนมากกว่าการหวังผลสำเร็จด้วยวิธีลัดที่ขาดคุณภาพ ให้ยึดมั่นในคุณธรรมและ
จริยธรรม ตามแนวศาสนาที่แต่ละคนนับถือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,ม.ป.ป.:
24-25)

จากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน การจัดการกระบวนการเรียนการสอนยังไม่เอื้ออำนวย
การที่จะพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะ “มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี” รวมทั้งระบบการสอบคัดเลือกเข้า
เรียนต่อทุกระดับการศึกษามีอิทธิพลต่อการเลือกเรียน การพัฒนาความสามารถ ความรู้ และทักษะ
ของผู้เรียน ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคไม่เป็นธรรมในระบบการศึกษาและมีผลกระทบต่อคุณภาพ
การศึกษาโดยส่วนรวมการพัฒนาปรับปรุงระบบการเรียนรู้ การวัดการประเมินผล และระบบการ
คัดเลือกให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่ง
ชาติ, ม.ป.ป. 67-68)

การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน ถึงแม้หลายหน่วยงานจะมีความพยายามที่จะ
พัฒนาโดยการทุ่มเทงบประมาณหรือความมุ่งมั่นตั้งใจของครูบาอาจารย์ ผู้บริหาร และทุกฝ่ายที่
เกี่ยวข้องก็ตาม แต่ก็ยังไม่บรรลุถึงเป้าหมายปลายทางที่ต้องการได้ เพราะการจัดการเรียนการสอน
ยังมีปัญหาต่าง ๆ คือ (สุนน อมรวิวัฒน์, 2541)

1. กระบวนการการจัดหลักสูตรสถานศึกษายังไม่สมบูรณ์ ไม่เอื้อต่อการพัฒนาคนให้มีลักษณะ มองไกล คิดไกล ใฝ่รู้ จะใช้ในการทดลองใช้ และไม่จริงจังในการปฏิบัติ วิธีการเรียนการสอนมุ่งเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาวิชามากกว่าการเรียนรู้จากสภาพจริง เพราะเป็นวิธีที่ทำได้ง่าย ๆ ง่ายๆ ไม่ต้องคิดอะไรมาก วิธีการจัดการเรียนการสอนไม่เน้นกระบวนการให้ผู้เรียนได้พัฒนาในด้านการคิดวิเคราะห์ การแสดงความคิดเห็น และการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ไม่เปิดโอกาสให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมเท่าที่ควร แท้จริงแล้วกระบวนการเรียนรู้ไม่ใช่เรื่องของครูเพียงคนเดียว แต่ต้องเป็นเรื่องส่วนร่วมของทุกคนทุกฝ่าย รวมทั้งตัวผู้เรียนด้วย

2. เน้นหลักสูตรหรือวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เน้นชีวิตจริงของผู้เรียน ทำให้กระบวนการเรียนการสอน คือ การถ่ายทอดเนื้อหา และการท่อง การจดจำ ทำให้ผู้เรียนต้องตัดขาดจากความเป็นจริง ทั้งความเป็นจริงในตัวเอง และความจริงรอบตัว ผู้เรียนจึงคิดไม่เป็น ทำไม่เป็น และสัมพันธ์กับคนอื่นและสิ่งแวดล้อม (มีจริยธรรม) ไม่เป็นเพราะมัวแต่ท่องวิชา อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ยาก เหนื่อย น่าเบื่อ ทำให้ภาวะสุขภาพจิตเสื่อม (ประเวศ วัชรี. 2541)

3. ครูเป็นศูนย์กลาง คือ ครูยังเข้าใจว่าตนเองเป็นผู้รู้มากที่สุด ถูกที่สุด และมีอำนาจมากที่สุดในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูและวิธีการของครูที่ให้กับผู้เรียนถือว่าสมบูรณ์ ผู้เรียนมีหน้าที่ปรับตัวให้สอดคล้องกับเนื้อหาความรู้และวิธีการของครู มิใช่เนื้อหาความรู้และวิธีการของครูต้องปรับให้สอดคล้องกับผู้เรียนอย่างสัมพันธ์

4. กระบวนการจัดการเรียน ระดับช่วงชั้นการศึกษา ระบบการวัด และประเมินผล สร้างแบบตายตัว เครื่องวัด เป็นกฎระเบียบ ไม่ยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับสภาพการณ์

5. กระบวนการเรียนการสอน ขาดการเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปรับตัว และแก้ปัญหาให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม และสภาพแวดล้อม

อำเภอเมืองยะลาเป็นพื้นที่ที่มีประชากรเป็นจำนวนมากที่นับถือศาสนาอิสลาม และนักเรียนส่วนใหญ่ในพื้นที่เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ผู้ปกครองเองส่งเสริมบุตรหลานให้เรียนทางด้านศาสนา เพื่อให้มีความรู้ทางด้านศาสนาและสามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนทางด้านศาสนา โดยใช้ภาษาอาหรับ นอกจากนี้ทุกโรงเรียนยังมีการเรียนการสอนภาษาอาหรับซึ่งเป็นวิชาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนวิชาศาสนาอื่นๆอีกด้วย และยังมีสำคัญต่อการปฏิบัติศาสนกิจของมุสลิม เช่น การละหมาด การอ่านอัลกุรอาน การทักทาย การขอพร และอื่น ๆ เป็นต้น (เกษตรชัย และหิมและคณะ. 2547 : 4)

การจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาอาหรับทั้งในอดีตและปัจจุบันของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีปัญหามากมาย ผู้เรียนที่เรียนจบหลักสูตรอิสลามศึกษาไม่สามารถที่จะสนทนาภาษาอาหรับและการเขียนเป็นบทความได้ ปัจจุบันการใช้ภาษาอาหรับมีความสำคัญมากทั้งในด้านการธุรกิจ ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีสารสนเทศ

และปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ในปัจจุบันได้ใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 ส่วนใหญ่จะมีปัญหาอุปสรรคดังนี้ (เกษตรชัย และหิมและคณะ, 2547:170-173)

1. ผู้บริหารและผู้สอน ขาดความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องหลักสูตรอิสลามศึกษา 46 อย่างแท้จริง
 2. ผู้สอนไม่มีแผนการจัดการเรียนรู้ โดยจะใช้สอนแบบบรรยาย ไม่มีกิจกรรมเสริม ไม่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
 3. เอกสารและหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับ ไม่ได้มาตรฐานตามหลักสูตรกำหนด โดยต่างคนต่างสอนตามความถนัด
 4. ไม่มีสื่อการเรียนการสอนภาษาอาหรับและหายาก เช่น แบบเรียน ห้องปฏิบัติการทางด้านภาษา
 5. ผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ด้วยภาษาอาหรับ ปะปนภาษาอื่น หรือแปลด้วยภาษาของผู้เรียน
 6. ผู้สอนไม่ได้จบทางภาษาอาหรับหรือสอนภาษาอาหรับโดยตรง ขาดความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพครู ทำให้การสอนไม่มีคุณภาพ และไม่มีประสิทธิภาพ
 7. ขาดการประสานงานระหว่างผู้บริหารกับผู้สอน
 8. ขาดการสนับสนุนงบประมาณและมีจำนวนจำกัด
- ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยคิดว่ามีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาในเรื่องสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข เกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับ ตามหลักสูตรอิสลามศึกษาปี 46 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

2. เพื่อเปรียบเทียบสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตามความเห็นของครูที่มีเพศอายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การสอนที่แตกต่างกัน

3. เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในระดับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาให้ครอบคลุมเนื้อหา และตัวแปร ดังรายละเอียดดังนี้

1.3.1 ขอบเขตของเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มี 4 ด้าน คือ

1. ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน
3. ด้านสื่อการเรียนการสอน
4. ด้านการวัดผลและประเมินผล

1.3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรสำหรับการวิจัย เป็นครูสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวน 431 คน จาก 13 โรงเรียน

กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัย เป็นครูสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา จำนวน 204 คน

1.3.3 ตัวแปรที่จะศึกษา มีดังนี้

1.3.3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ คุณลักษณะทั่วไปของครู คือ

1.1 เพศ

() 1.1.1 ชาย () 1.1.2 หญิง

1.2 อายุ (ระบุ).....ปี

1.3 ระดับการศึกษา

() 1.3.1 ต่ำกว่าปริญญาตรี () 1.3.2 ปริญญาตรี

() 1.3.3 สูงกว่าปริญญาตรี () 1.3.4 อื่นๆ (ระบุ).....

1.4 ระดับการศึกษาสามัญ

() 1.4.1 ประถมศึกษา () 1.4.2 มัธยมศึกษาตอนต้น

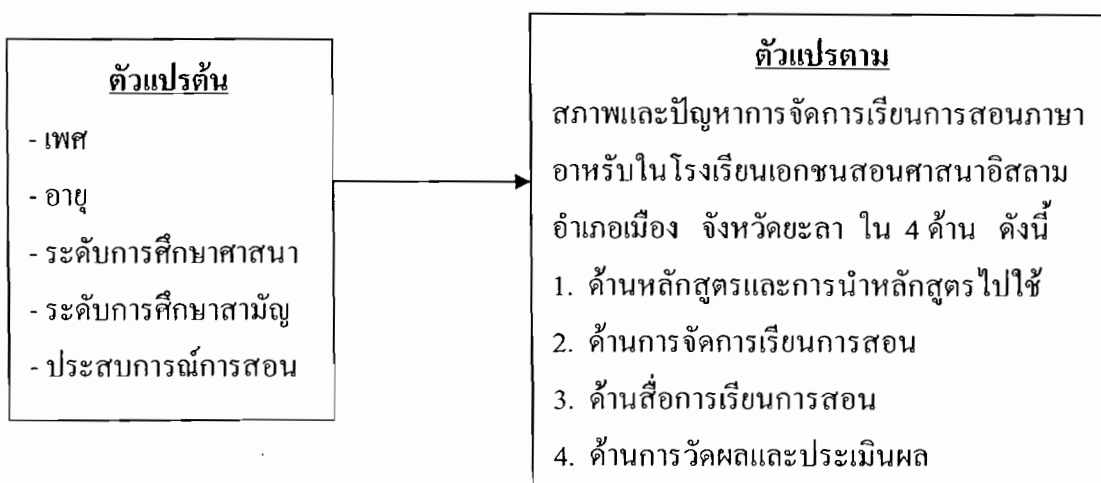
() 1.4.3 มัธยมศึกษาตอนปลาย () 1.4.4 อื่นๆ (ระบุ).....

1.5 ประสบการณ์การสอน (ระบุ).....

1.3.3.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ ปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ใน 4 ด้าน คือ

1. ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้
2. ด้านการจัดการเรียนการสอน
3. ด้านสื่อการเรียนการสอน
4. ด้านการวัดผลและประเมินผล

1.3.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรที่จะศึกษาโดยแยกเป็นตัวแปรต้นและตัวแปรตาม ซึ่งได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยตัวแปรต้นได้แก่สถานภาพของผู้สอน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา ระดับการศึกษาสามัญและประสบการณ์การสอน ตัวแปรต้นดังกล่าวจะส่งผล ต่อสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอำเภอเมือง จังหวัดยะลา ใน 4 ด้าน คือ ด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ทราบถึงสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เพื่อนำไปสู่การได้เห็นปัญหา
2. ได้ทราบถึงความแตกต่างของสภาพการดำเนินการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ตามความเห็นของครู ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์การสอนที่ต่างต่างกัน
3. ได้ทราบถึงปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

สภาพ หมายถึง สภาพะการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ปัญหา หมายถึง อุปสรรคหรือข้อขัดข้องต่างๆที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ไม่บรรลุวัตถุประสงค์

ภาษาอาหรับ หมายถึง รายวิชาที่ดำเนินการสอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตั้งแต่ระดับชั้นอิมติดาอียะฮ์ มุตตาวาซีเตาะฮ์ และชั้นชานาวิยะฮ์

หลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง หลักสูตรอิสลามศึกษาที่นำไปใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นแผนการจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดขึ้น โดยสอดคล้องกับความถนัดและความสนใจ และสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้

การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการที่ดำเนินการจัดกิจกรรมหรือการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ให้

สอดคล้องกับธรรมชาติ ความถนัดและความต้องการของผู้เรียนรวมถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะ กระบวนการคิด (เกลิมพล และชัน,2550 : 7)

สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์และเทคนิควิธีการต่างๆที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ที่สอดคล้องกับเนื้อหาและมีความหลากหลาย

การวัดและประเมินผล หมายถึง การประเมินกระบวนการเรียนการสอนภาษาอาหรับ ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เพื่อดูว่าผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาของหลักสูตร

ผู้อำนวยการ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาที่ปฏิบัติงานและดูแลรับผิดชอบงานด้านวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

รองผู้อำนวยการ หมายถึง ผู้ที่เป็นหัวหน้าฝ่ายวิชาการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ครูสอนภาษาอาหรับ หมายถึง ครูที่สอนวิชาภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ผู้เรียน หมายถึง นักเรียนเรียนภาษาอาหรับในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม หมายถึง โรงเรียนเอกชนที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนแห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พุทธศักราช 2525 กระทรวงศึกษาธิการที่ปัจจุบันได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนสามัญ มาตรา 15(1) และ15(2) ที่เปิดทำการสอนวิชาศาสนาอิสลามและวิชาสามัญหรือวิชาชีพควบคู่กัน

อำเภอเมืองยะลา หมายถึง อำเภอที่อยู่ในจังหวัดยะลา

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดข้อตกลงเบื้องต้นดังนี้

1. การปริวรรตอักษรภาษาอาหรับ-ไทย หรืออังกฤษ-ไทย ใช้อ้างอิงจากตารางเทียบพยัญชนะอาหรับ – ไทย ของวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
2. การอ้างอิงตัวบทอัลกุรอาน ผู้วิจัยอ้างอิงชื่อสุเราะฮ์และอายะฮ์ไว้ด้านหลังของตัวบทและความหมาย

3. ความหมายภาษาไทยของอัลกุรอาน ผู้วิจัยได้อ้างอิงจากคัมภีร์อัลกุรอานฉบับที่จัดพิมพ์โดยศูนย์กษัตริย์ฟาศัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน ปีอิเราะฮ์ศักราช 1419 (พุทธศักราช 2542)

4. การอ้างอิงตัวบทหะดีษ ผู้วิจัยอ้างอิงแหล่งที่มาของหะดีษแบบนามปีและหะดีษใดที่มีแหล่งที่มาหลายแห่ง ผู้วิจัยได้ระบุเจ้าของสำนวนที่อ้างอิงไว้ เช่น สำนวนของมุสลิม เป็นต้น หากไม่ระบุสำนวนที่อ้างอิงหมายความว่าทุกแหล่งที่มาใช้สำนวนเดียวกัน พร้อมความหมายระบุเจ้าของสำนวนด้วย

5. กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ตามสภาพความเป็นจริง

6. การเก็บข้อมูลในเวลาที่ต่างกัน ไม่มีผลต่อข้อมูลที่ได้รับ

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดใช้สัญลักษณ์ที่ได้กำหนดในคู่มือการเขียนและพิมพ์วิทยานิพนธ์สำหรับนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของวิทยาลัยอิสลามศึกษา 2549 ดังต่อไปนี้

1. อ่านว่า “สุบฮานาฮฺวาตาอาลา” เป็นคำสรรเสริญต่ออัลลอฮ์
แปลว่า อัลลอฮฺผู้ทรงมหาวริสุทฺ์
2. อ่านว่า “ศ็อลลัลลอฮฺอัลลัยฮิวาล็ลลัม” เป็นคำสรรเสริญและขอพรแก่ท่านนบีมุฮัมมัด.
แปลว่า ขออัลลอฮฺ ทรงสคูคีและให้ความสันติแก่ท่าน
3. อ่านว่า “เราะฎีอัลลอฮฺอันฮู” เป็นคำขอพรแก่เสาะหาบะฮฺ
แปลว่า ขออัลลอฮฺทรงพอพระทัยต่อท่าน
4. วงเล็บปีกกาจะใช้สำหรับอายะฮ์อัลกุรอาน
5. () วงเล็บจะใช้สำหรับอ้างอิงชื่อสุเราะฮ์และอายะฮ์
6. (()) วงเล็บคู่จะใช้สำหรับตัวบทอัลหะดีษ